

La increïble doble vida d'En Martin Behaim

Autor: Natàlia Barenys

Data de publicació: 04-09-2014

Si En Martin Behaim no va ser l'autor del primer globus terrestre occidental conservat, si no va ser un dels membres de la Junta de Matemàtics de Joan de Portugal, si no va introduir l'aplicació de l'astrolabi a la navegació, si no va viatjar a l'Àfrica el 1484 com a navegant i cartògraf, i si no va ser armat cavaller de l'Orde de Crist, qui s'amaga, aleshores, darrere el protagonista d'aquestes gestes?

És comunament acceptat que En Martin Behaim va néixer a Nuremberg, el 1459, que fou comerciant de teixits, i un dels únics cinc deixebles de Regiomontanus de què es té constància¹; que excel·lí en els camps de la ciència, l'art, les armes i la cançó, que fou mariner, i també "l'astrònom que traslladava els cels als mapes des de bord estant, el geògraf que dibuixava les cartes, el meteoròleg que observava la temperatura, l'hidrògraf que observava les mareas, l'artesà que construïa els instruments nàutics i els manipulava, el filòsof que estudiava tots els fenòmens de la natura", segons l'exaltació d'En Morris. En Behaim fou reconegut públicament per l'Emperador Maximilià com el ciutadà de l'imperi germànic que havia viatjat més extensament, i és en ell que han de recaure els honors dels descobriments.

La gran obra per a la posteritat atribuïda a En Martin Behaim és un globus anomenat Erdapfel, en alemany "terra en forma de poma". El magnífic globus terrestre del 1492, conservat avui al Museu Nacional Germànic de Nuremberg, és un esdeveniment intel·lectual del màxim nivell, i per si sol es mereixeria que el 1492 fos un any a celebrar mundialment, atès que es tracta del globus terrestre més antic del món occidental i que representa, de manera acurada, tots els coneixements que en aquell moment es tenien: el mapa geogràfic general de tota la terra, sense el continent americà.

En Christophe Theophile de Murr ens informa que al mateix globus hi ha escrit: "A instàncies i petició dels savis i venerables Magistrats de la noble ciutat de Nuremberg, que actualment la governen, anomenats Gabriel Nutzel, P. Volkamer i Nicolau Groland, s'ha inventat i executat aquest globus, segons els descobriments i les indicacions del Cavaller Martin Behem, molt versat en l'art de la Cosmografia, i que va navegar al voltant d'una tercera part de la terra,

tret tot amb molta cura dels llibres de Ptolomeu, de Plini, Estrabó i Marco Polo, i reunit així terres i mars, segons la seva forma i situació”².

El globus representa les diferents possessions, amb les armes de les respectives potències. Els rostres dels habitants de cada país estan pintats amb tot detall. Els noms de ciutats, escrits amb tinta vermella i groga. Pel mar blau hi neden serps i sirenes, i per la terra s’hi veuen caravanes de camells; hi ha lleons i elefants, i éssers humans: reis, sants i vagabunds. El globus, amb onze mil noms de ciutats i accidents geogràfics, i decorat amb llargues llegendes, té pintat l’escut de la ciutat de Nuremberg. Els dibuixos i miniatures –i encara més els textos de la superfície– han estat corregits i posats al dia moltes vegades, de manera que molts dels detalls de l’original s’han perdut.

Durant molts anys l’original estigué a l’Ajuntament de Nuremberg. A principis del s. XVII va ser reclamat per un descendent d’En Behaim –el Baró de Behaim–, que el tingué a casa seva, a la mateixa ciutat. I allà va romandre fins que el 1937 Hitler el va comprar i el va regalar al Museu Germànic Nacional de Nuremberg, moment en què va ser restaurat, a partir de còpies i facsímils antics.

Però com és possible que un fill de comerciant de draps, amb dedicació completa als negocis, es convertís en poc més de deu anys en un científic de primer ordre, en un gran humanista, en l’home més viatjat de l’Imperi germànic, en el precoç descobridor d’Amèrica? Les flagrants incoherències en el seu currículum ens haurien de fer dubtar, i ens haurien d’esperonar a una investigació més profunda de la seva biografia.

La primera referència escrita sobre Behaim és de Hieronymus Münzer, conegut geògraf i metge del Consell de la Ciutat de Nuremberg, que farà una estada a Catalunya entre 1494 i 1495, i amic íntim d’En Behaim.

El 1778, En Murr, a partir d’uns documents que assegura que són originals, desempolsa el nom del creador del primer globus terrestre conservat: Martin Behaim. És a partir d’aquestes primeres fonts alemanyes, que s’atribueix a Behaim no només l’autoria de l’esfera, sinó la millora de l’astrolabi i, molt especialment, les predescobertes d’Amèrica i de l’estret de Magallanes.

El 7 d’abril del 1786, En Benjamin Franklin rep als Estats Units una carta d’un immigrant alemany resident a Nova York, Bodo Otto, en què li assegura tenir proves que En Martin Behaim ja havia arribat al Brasil abans que En Colom descobrís Amèrica³. Afirmar que l’il·lustre cosmògraf Behaim no només va descobrir les Açores, sinó que en un manuscrit conservat als arxius de Nuremberg hi diu: “Martin Behaim va travessar l’Oceà Atlàntic durant anys, va examinar les illes americanes, i va descobrir l’estret anomenat de Magallanes, abans que En Colom o En Magallanes navegessin aquests mars; i matemàticament va delinear en una carta geogràfica per al rei de Lusitània, la situació de la costa al voltant de cada part d’aquest estret famós i anomenat”⁴.

La manca de proves documentals sobre aquestes afirmacions, que no siguin les aportades pel mateix Behaim un cop va tornar al seu país, ha estat observada per autors no alemanys: “No trobem ni en Mariana, ni en cap altre dels historiadors d’Espanya el nom d’En Martin Behaim”⁵. Tampoc a Portugal no s’ha trobat documentació oficial amb el nom d’En Behaim en cap dels arxius portuguesos⁶.

Ja al segle XX, l’escriptor alemany Paul Schmidtchen introdueix l’ombra del dubte sobre aquest tan excels com ombrívol personatge. Després de llegir Les Cròniques de Nuremberg, on s’afirma que Behaim va ser el primer descobridor d’Amèrica, escriu un article titulat “Martin Behaim va ser en realitat Christopher Columbus?”⁷, on suggereix la següent hipòtesi: després que la proposta d’En Colom va ser rebutjada pel rei Joan de Portugal, per alguna raó En Colom va desaparèixer i la seva identitat va ser adoptada per En Martin Behaim.

Però qui va ser en realitat Martin Behaim? El seu pare, Martin Behaim, era un mercader ric i emprenedor, a més de ser conseller de Nuremberg. La família Behaim estava ben situada en els òrgans de govern de la ciutat de Nuremberg. Aquesta dada és important, perquè ajuda a entendre els contactes i les influències que Behaim fill va saber utilitzar més tard en benefici propi: serà la mateixa institució del Consell de Nuremberg qui farà l’encàrrec de la construcció del globus. Segons Arthur H. Robinson, els Behaim estaven etiquetats com una de les “bones” famílies de la ciutat de Nuremberg.

Així, l’activitat que més ocupà pare i fill fou la del comerç. No consta que Martin tingués estudis elevats, ni cap contacte amb la comunitat científica de l’època, ja que no va deixar cap altra obra d’importància científica, que no fos la famosa esfera. Probablement anà a alguna escola privada, o tingué un tutor que li ensenyà a llegir i escriure, el llatí, la lògica i l’aritmètica.

Va succeir que a la mateixa plaça del mercat on vivia En Martin, s’hi va establir, entre els anys 1471 i 1475, el més

gran dels matemàtics i astrònoms de l'època, Regiomontanus (Johanes Müller). Gràcies a la seva presència, la ciutat de Nuremberg arribà a un alt nivell d'estudis matemàtics. En aquest període de temps, En Behaim tenia entre 12 i 16 anys, i és quan s'instruïria al costat de Regiomontanus. És imprescindible que l'autor de l'esfera conegués a fons l'obra de l'astrònom, ja que el globus que ens ocupa reflecteix la concepció del món d'aquest científic. No deixa de ser estrany que Regiomontanus fos el mestre d'En Behaim, per la brevetat de la seva estada a Nuremberg, i per la joventut de l'alumne.

Encara no havia acabat Martin l'aprenentatge en el negoci familiar, que morí el seu pare, el 1474. El jove es començà a fer càrrec de l'empresa de teixits heretada. Entre 1476 i 1479, se n'anà a Holanda, per prendre el relleu del seu progenitor. Gràcies a la seva correspondència amb la família sabem, per Cladera, que Behaim s'havia lliurat al comerç per complet.

Per tal que les proeses que vindran després tinguin certa consistència, cal que ja en aquesta època de joventut En Martin comencés, com a mínim, a estudiar de valent. Davant la dificultat de compaginar la seva vida de mercader amb el prodigiós nivell d'estudis geogràfics, matemàtics i astronòmics, En Morris li ha suposat una espècie de doble vida, i així l'hem d'imaginar de nits amb el nas febrósament ficat als mapes, devorant els llibres de Ptolomeu i Marco Polo, i de dia dedicat a la compra i venda de draps, i a fer quadrar els números.

Però els números no li quadraven, a En Martin. Els biògrafs alemanys d'En Behaim no solen airejar la seva poca visió comercial, així com el seu rebuig a les rígides normes morals de Nuremberg. I el cert és que mentre era a Flandes, En Martin va especular amb teixits, “fins que no li va quedar res per gastar”, segons l'Erwin Koch, un dels pocs autors que s'ha pres la molèstia d'investigar una mica a fons la versió oficial de la vida d'En Behaim. En complir els vint-i-tres anys, va anar a cercar refugi i ajuda a França, i va demanar préstecs que no va poder tornar. La seva situació personal arribà a tal atzucac que, diu En Koch, “el 26 de febrer de 1483, Dimecres de Cendra, va oblidar tot allò perquè l'havia educat la bona societat de Nuremberg, la disciplina i el temor de Déu, i va ballar, contra totes les prohibicions, en un casament jueu [durant la Quaresma, els jueus eren els únics als quals estava permès ballar i casar-se]”. Només quatre dies més tard, es va conèixer la sentència del tribunal d'injúries: “Item més condemnem a en Merten Beheim a passar en una cel·la vuit dies amb les seves nits”, ens revela En Koch. Aquest escàndol difícilment l'oblidaria la seva família.

I va ser per deslliurar-se de la presó que En Behaim va fugir a Lisboa, i allí “es va fer passar per deixeble de l'astrònom Regiomontanus”, segons En Koch. Des del 1481 o 1482, la família, la justícia i els creditors li van perdre la pista, i ja no van saber res més d'En Martin fins al 1491, quan tornaria a la seva ciutat natal, amb la reputació d'astrònom, cosmògraf i navegant. Segons En Morris, en deu anys, “el jove mercader s'havia convertit en un mariner, aventurer i explorador”.

Sorprenentment, tan bon punt arribà a Lisboa, Joan II va fer-lo cridar. I posant tota la seva confiança en aquest “cosmògraf diletant”, jove i estranger, el nomenà membre del comitè per a la promoció de la ciència nàutica, al costat dels dos geògrafs i astrònoms més capacitats del regne, els físics i metges del monarca, el jueu Josef, i Roderigo, i del bisbe de Ceuta, Diogo Ortiz, i del bisbe de Viseu Calçadilha⁸. La justificació d'En Morris davant d'aquest fet poc creïble, és que En Behaim, que havia anat a Lisboa per interessos comercials, “però també atret per la ciència”, mai no hauria estat elevat a rang tan considerable, de no ser pels seus “extraordinaris progressos” en els coneixements matemàtics. Coneixements que es reduïen, a tot estirar, a tres o quatre anys amb Regiomontanus, en plena adolescència i amb la mort del pare.

El comitè –la identitat dels membres del qual sempre ha estat fosca– començà la seva tasca el 1481, amb l'objectiu de simplificar els instruments nàutics, descobrir-ne de nous i difondre coneixements matemàtics i astronòmics als portuguesos, i ajudar així a la navegabilitat de les expedicions de la corona portuguesa. El rei ordenà particularment a En Behaim, amb l'acord dels dos físics, que descobrís alguna cosa per la qual els mariners poguessin saber la seva posició exacta a la mar. El resultat fou l'aplicació de l'astrolabi a la navegació.

Entre 1486 i 1488, En Behaim va travar amistat amb En Josse van Hurter, ric capità flamenc, donatari de l'Illa de Fayal i l'Illa Pico, a les Açores. En Josse estava casat amb una dona de la noblesa, i tenien una filla, Joanna de Macedo. En Behaim es va casar amb la Joanna, i el 6 d'abril del 1489 van tenir un fill, a qui, seguint la tradició familiar, van posar el nom de Martin. La relació amb En Hurter va facilitar a En Behaim l'accés a la cort i a l'aristocràcia portuguesa. Això explicaria que aconseguís la confiança del rei. Però això no va passar abans de conèixer En Hurter, el 1486. Com podia, doncs, haver format part del Comitè Científic de Joan II el 1481?

En Behaim es va establir al Fayal, on treballava per al seu sogre en l'administració del territori, és a dir, al servei de Portugal, i potser també en algun dels seus negocis. Fou allí on va adquirir coneixements de geografia del món. I altre cop ens preguntem: com va poder adquirir aquests extensos coneixements de geografia del món?

En Morris explica que En Behaim i En Cristòfor Colom van mantenir una llarga correspondència. Antonio de Herrera diu que Colom anomenava En Behaim “el seu amic de l'illa de Fayal”, i que es referí a ell en la seva sol·licitud de patrocini a la cort espanyola⁹. Altres fonts asseguren que En Behaim, “astrònom, geògraf i navegant, sinó tan cèlebre, sí tan savi com Colom”, fou amic d'aquest i que van viure tots dos a Lisboa, segons En Cladera; o potser a Madeira, segons l'Otto.

Si durant els anys que consta com a difunt, En Colom continuà a Portugal, és plausible que residís a l'illa de Fayal, on vivia En Behaim, i que fos En Behaim mateix qui l'ajudés a ocultar la seva identitat. Potser allí En Colom li explicà el seu projecte de viatge cap a l'oest, i allí li lliurà el mapa que contenia tota la terra fins aleshores coneguda, per tal que fos convertit en una esfera, que l'ajudés a finançar el viatge. O potser fou el mateix Behaim que li proposà de dur el mapa a Nuremberg, on ell tenia molts contactes? ¿Podria ser que Joan II intervingués en l'assumpte? En tot cas, a la cort portuguesa, Pigafetta reconeix el 1536 haver vist un mapa penjat a la paret, conegut com el mapa dibuixat per En Martin Behaim¹⁰.

En Morris diu que En Behaim fou “l'associat i l'assistent de Colom [...], un home a qui els seus amics més ardents van atribuir el descobriment d'Amèrica [...], posseïdor d'una gran ciència astronòmica i geogràfica, molt més profunda que la majoria dels homes de la seva generació, així com una habilitat immensa per a la preparació d'instruments nàutics i mapes”. Però el mateix Morris acaba reconeixent que “el seu nom ha estat durant segles quelcom obscur.” El cert és que el menyspreu de la cort portuguesa pel projecte d'En Colom va ser substituït per l'ajuda incondicional de Joan II al germànic Martin Behaim.

Tot apunta a pensar que En Behaim es va apoderar del mapa d'En Colom, i es va atribuir els seus descobriments, aprofitant la situació de manca de credibilitat d'En Colom en aquelles hores, així com la llunyania de Nuremberg, on no va tenir cap impediment per explicar la seva versió dels fets.

Va ser l'estiu del 1490. En Behaim tornava a la seva ciutat natal, amb la intenció de cobrar la seva part de l'herència, arran de la mort de la seva mare feia tres anys. Es va presentar com a cavaller i príncep, i es va instal·lar durant tres anys a casa del seu cosí Michael Behaim, segons En Koch. El seu retorn no va passar en absolut desapercebut. Morris ens transcriu una carta a Michael del seu germà Wolf, que confirma la poca consideració en què el tenien alguns membres de la família: “Lamento sentir que el meu germà Martin encara és amb tu, portant una vida tan singular. M'agradaria que hi estiguéssim completament deslligats”.

Només arribar, En Martin va fer una visita a En Georg Holzschuler, conseller de la ciutat de Nuremberg, i li suggerí de realitzar una esfera que senyalés els recents descobriments dels portuguesos. A partir d'aquesta demanda, els consellers de la ciutat de Nuremberg van encarregar i pagar l'esfera. Possiblement fou el mateix Behaim qui cercà l'artesà local, i el pintor. A l'Arxiu de la ciutat de Nuremberg es conserva la factura de les despeses per a la fabricació del globus¹¹. El globus, doncs, es va fer per encàrrec del patrici i home de negocis Martin Behaim, la intenció del qual era recuperar el prestigi perdut al seu país.

L'esfera, un cop feta, pretenia ser una obra representativa, no pas educativa, i com a tal es va exposar a l'Ajuntament de Nuremberg, amb l'objectiu d'enlluernar i motivar els ciutadans, i obtenir així fons per finançar una expedició a la Xina, segons En Van der Krogt i altres autors.

Probablement, En Behaim va actuar així per voluntat de Joan II. Segons En Cladera, En Behaim va fer construir un globus per al rei de Portugal, i el clergue Gomara diu que el rei de Portugal posseïa un globus d'En Behaim.

Al Liber Chronicorum¹² es fa un breu resum de la travessia portuguesa al llarg de la costa d'Àfrica del 1483-1484. S'hi afirma que, amb algunes naus i sota la direcció del navegant i capità de vaixell Diego Cam i d'En Martin Behaim de Nuremberg, enviats pel rei Joan II de Portugal, es van descobrir unes illes desconegudes fins aleshores pels portuguesos. I fou llavors que van veure el Nou Món. Després d'una navegació de 26 mesos, tornaren a Portugal i com a prova de les descobertes, portaren pebre i altres llavors. També s'esmenta la producció de sucre de Madeira i la seva exportació a Flandes. L'autor del Liber Chronicorum és En Hartmann Schedel, un altre gran amic d'En Behaim. I és només a partir d'aquest breu text dictat pel mateix Behaim al seu amic, que l'afegí després de la redacció original en llatí, i abans de la seva traducció a l'alemany¹³, i a partir també de les llegendes escrites a l'esfera, que es construí la tesi de la predescoberta d'Amèrica per part d'En Behaim.

En Behaim exhibia com a prova del reconeixement del rei portuguès, el gest d'aquest d'armar-lo cavaller de l'Orde de Crist, pels serveis prestats a la corona, de la manera més solemne, i en presència de tota la seva cort, segons l'Otto. El futur rei Manuel de Portugal, com a Mestre de l'Orde de Crist, fou qui li cordà l'esperó dret a En Behaim durant la cerimònia, que es va celebrar el 18 de febrer del 1485. En una acta del s. XVI, conservada a l'Arxiu Municipal de

Nuremberg es certifica que el cavaller Behaim va ser tocat amb l'espasa a l'espalla: "1486 [sic], 18 de febrer. Un divendres a Portugal, a la ciutat d'Alcàçovas a l'església de Sant Salvador va ser armat cavaller En Martin Behaim de Nuremberg, de mans de Sa Augusta Majestat el Rei Joan II." Però En Koch ens adverteix que d'aquest document no se'n sap ni l'autor, ni la data, ni el lloc, i assegura que "En Behaim no va ser mai cavaller de l'Orde de Crist! Mai dels mais!", basant-se en l'afirmació de l'historiador portuguès José Hermano Saraiva: "Behaim no va ser cavaller de l'orde portuguesa de Crist: aquí no s'estilava armar cavallers als estrangers, aquest era un costum anglès". La prohibició d'armar cavaller algú que hagués exercit activitat mercantil era pròpia també d'ordes com la de Sant Joan, dels Hospitalers, o la de Malta, en què el noble cavaller havia de provenir d'una família que no hagués exercitat oficis vils i mecànics, feina manual o activitats mercantils.

El juliol del 1493 Behaim abandonava Nuremberg. Tornava a Portugal amb una carta escrita pel seu amic Hieronymus Münzer. La carta anava dirigida a Joan de Portugal. El doctor Münzer recomanava al rei que enviés una flota cap a l'oest, com ho havia fet el rei catòlic amb tant d'èxit. I explicava que el rei alemany Maximilià li enviava a ell, rei Joan, la persona idònia per a la missió: el portador de la carta, En Martin Behaim. La intenció del rei Maximilià, veritable remitent de la carta dirigida al seu cosí el rei Joan, era enfortir els vincles existents entre Portugal i Alemanya: una expedició portuguesa cap a l'oest faria entrar en còlera els espanyols, cosa que, al seu torn, faria que Portugal cerqués l'aliança dels alemanys. Després d'haver escoltat els consellers de Nuremberg, l'Emperador Maximilià I, rei d'Alemanya i pare de Carles V, havia escollit En Behaim per al projecte d'expedició germànico-portuguès, tot posant com a argument que En Behaim "era el ciutadà que més llargament i extensa havia viatjat", segons reporta En Rücker.

Amb la mort del rei Joan, però, al 1495, els afers d'En Behaim van fer un gir desfavorable. Amb el seu successor Manuel, En Behaim va perdre la seva posició a la cort de Portugal. Sota el regnat de Joan II rebia un sou de la cort a la qual va servir, si més no com a administrador al Fayal, però el rei Manuel li deuria rebaixar el sou o anul·lar-lo. Morí el 29 juliol de 1506, o el 8 d'agost de 1507, pobre i sol (la seva dona el va deixar per un traficant d'esclaus, després de la seva llarga absència), víctima de la pesta, en un hospital portat per alemanys a Lisboa. El van enterrar darrere la plaça del temple de Santo Domingo de Lisboa, segons explica En Koch.

Anys després, vers 1520, el fill d'En Behaim va anar a Nuremberg, a visitar la família. Aquesta obligà En Martin nét a abandonar les seves vestimentes portugueses i portar un senzill vestit negre alemany, segons En Morris. En Martin nét es va quedar a viure a Nuremberg, i per honorar als seus, va regalar a l'església de Santa Catarina una imponent làmpada policromada, que portava la següent inscripció, referida al seu difunt pare: "Martin Behaim, Cavaller de Sa Majestat Sereníssima el Rei de Portugal, va combatre amb valor als moros de l'Àfrica i es va casar més enllà de l'últim confí del Món". La làmpada és al Museu Germànic Nacional de Nuremberg. El director de la secció d'instruments científics i armes del museu informà En Koch que l'havia fet examinar per un especialista en heràldica, i aquell dia va deixar de creure en la condició de cavaller d'En Behaim. L'expert va descobrir que la figura agenollada i amb les mans en gest d'adoració, que representa En Behaim, no porta el collar de l'Orde dels Cavallers de Crist, i que l'escut de la família no té la forma que hauria de tenir si En Behaim hagués estat ennoblit pel rei. Davant d'aquesta evidència, el conservador confessava: "En Behaim era un marginat de la societat, que no suportava la severitat de la moral pública que imperava a Nuremberg", i sense cap mena de dubte, "En Martin Behaim no va ser sinó un farsant".

Natàlia Barenys

Notes:

1 Actes de la VII Trobada d'Història de la ciència i de la tècnica, Barcelona, Societat Catalana d'Història de la Ciència i de la Tècnica, Barcelona, 2003.

2 Segons l'Institut Cartogràfic de Catalunya, que en té un facsímil, el globus de Behaim parteix d'un dibuix d'Henricus Martellus.

3 Otto, p. 263-264.

4 Otto, p. 269. Otto basa les seves afirmacions en el que diuen Les Cròniques de Nuremberg.

5 Cladera, p.125-126.

6 Morris, p.36.

7 Schmidtchen, p. 106-107, 115 i 123.

8 Koch ens diu que els membres del Consell eren tres: el mestre Rodrigo, metge de Cambra de Joan II, el mestre José

Vizinho, deixeble del rabí Abraham Zacuto, i el jove “de dubtosa moralitat i dissipada conducta, Martin Behaim”.

9 Herrera: “[Colom] confirmó su opinión [d’anar a les Índies per l'oest] con su amigo Martín de Bohemia, un portugués, oriundo de la isla de Fayal, un cosmógrafo de gran criterio”.

10 Pigafetta: “Il capitano generale che sapeva de dover fare la sua navigazione per un estreto molto ascoso, como vite ne la thesoraria del re de Portugal in una carta fata per quello excelentissimo huomo Martin de Boemia”, p.102.

11 Ms 26.8.1494, Arxiu de Nuremberg, reportat per Koch.

12 Dr. Hartmann Schedel: Liber Chronicorum, en llatí, Nuremberg, 12 juliol 1493, revers de la p. CCXC.

13 Carlos Alberto Campos diu: “el testimoni de Behaim no era de confiança” (p. 518), a “Technology, Scientific Speculation and the Great Discoveries”, Separata de la Revista da Universidade de Coimbra, vol. XXXIII, 1985, referint-se a l'única prova documental de l'associació de Behaim amb els compiladors del Liber Chronicarum; és a dir, la inserció feta a posteriori on es diu que ell va descobrir Amèrica.

Bibliografia:

- Hieronymus Münzer (Hieronymus Monetarius): “Itinerarium Hispanicum, 1494-1495”, herausgegeben von L. Pfandl, dins Revue Hispanique XLVIII (1920), pp. 1-179 i 679-680. Versió en castellà del llatí, notícia preliminar i notes de Julio Puyol: Jerónimo Münzer: Viaje por España y Portugal en los años 1494 y 1495, Madrid, dins Boletín de la Real Academia de la Historia LXXXIV (1924), pp. 35-119 i 197-279.

- Antonio Pigafetta: Relazione del primo viaggio intorno al mondo, Venècia, 1536.

- Francisco López de Gómara: Historia general de las Indias, con todos los descubrimientos, y cosas notables que han acaecido enellas, desde que se ganaron hasta agora. Ed. Juan Steelfio, 1554.

- Antonio de Herrera y Tordesillas: Historia General de los hechos de los Castellanos en las Islas y Tierra firme del mar océano, Madrid, En la Impr. Real, por Juan Flamenco, 4 vols., 1601-1615.

- Christophe Theophile de Murr: Diplomatiscche Geschichte des portugiesischen berühmten Ritters Martin Behaim, Nuremberg, 1778. Traduit al francès: Histoire diplomatique du Chevalier Portugais Martin Behaim de Nuremberg, avec la description de son globe terrestre. Strasbourg et Paris, 1802. 3ª edició.

- “A Letter from Mr. Otto to Dr. Franklin with a Memoir on the Discovery of America”, dins Transactions of American Philosophical Society, vol. II, Filadèlfia, 1786.

- Cristóbal Cladera (Dignidad de Tesorero de la Santa Iglesia de Mallorca): Investigaciones históricas sobre los principales descubrimientos de los españoles en el mar océano en el s. XV y principios del XVI, Antonio Espinosa editor, Madrid, 1794.

- John Gottlieb Morris: Martin Behaim: The German Astronomer and Cosmographer of the Times of Columbus, Baltimore, Maryland Historical Society/John Murphy & Co., 25 gener 1855.

- Paul Schmidtchen: “Was Christopher Columbus Really Martin Behaim?”, Hobbies, vol. 70, Chicago, maig 1965.

- Elisabeth Rücker: Hartmann Schedels Weltchronik, das größte Buchunternehmen der Dürerzeit. Verlag Prestel, Munic, 1988.

- Arthur H. Robinson: “A Cartographic Quincentenary”, dins Cartographic perspectives: bulletin of the North American Cartographic Information Society, núm. 15, primavera 1993.

- Erwin Koch: “Un descubridor fantasmagórico. Tras las huellas de Martin Behaim”, dins Humboldt, núm. 117, Inter Naciones, Goethe-Institut (Munich, Germany), Bruckmann, 1996, pp. 40-43.

- Peter van der Krogt: “The History of Globe Making: a brief Overview”, i Jan Mokre: “The symbolism of the Globe”, dins Fine Globes and Planetaria, Christie's, Londres, 2002.